

CSETE MÁRIA

Fenntarthatóság a Tisza-tó értékelésében

A fenntarthatóság, amely szemlélet-, gondolkodás-, élet-, termelési-, valamint fogyasztási mód felőleli az emberi létezés valamennyi dimenzióját, a természeti erőforrásokhoz való viszonyát, a gazdaságot és a társadalmat. A globális kihívások leküzdésében – mint például a globalizálódó gazdaság és piaci verseny, a globális felmelegedés, a szegénység és éhezés leküzdése –, a kutatási – innovációs folyamatok mellett a fenntarthatóság jelentheti a megoldást. Ezt megerősítik az ENSZ világrendezevényei Riótól – Johannesburgig, valamint az EU határozatai. Az eddigi jó szándékú próbálkozások globális szinten mozogtak, csekély eredménnyel. Ezért is indokolt a fenntarthatóság regionális és lokális – kistérségi, települési, vállalkozási – szintjein kezdeményezni a megoldást. Mivel fenntarthatóság egyre inkább az elvárások és cselekvések középpontjába kerül, várható, hogy csak azok a régiók, kistérségek, helyi szintek lehetnek eredményesek, versenyképesek melyek időben felismerték a fenntarthatóság érvényesítésének szükségességét, s ezáltal helyzeti előnyre tesznek szert. Ugyanis a fenntarthatóságot mellőző települések nem tudják megtartani lakosaikat, s a vidék nem képes megfelelő minőségű termékeket kibocsátani, s nem hosszabb távon felélik természeti erőforrásaikat. A régiók versenyességét sokban meghatározzák a régióon belüli vidéki térségek és települések helyzete, s fejlődése. Ezért a kutatások a fenntartható vidék és ennek lényegi elemére a fenntartható, vagyis élhető településre irányultak. A vizsgálatok erre a célra egy újszerű indikátor és mutatószámrendszert alkalmaztak, amely tükrözte a fenntarthatóság dimenzióit, az adott helyzetet, s megalapozza az alulról építkező települési és civil szervezeti önkormányzatok számára a fejlesztés lehetőségeit. A vizsgálatok hangsúlyozzák, hogy a fenntartható településekre-kistérségekre épülhet a régió versenyessége, s mindebben különösen fontos szerepe van a jelent és jövőt korlátozó „hiányok” felszámolásának.

Fenntarthatóság és versenyképesség

Az utóbbi évtizedekben mind a versenyképesség, mind a fenntarthatóság hangoztatása igen népszerűvé vált. A két fogalom különböző értelmezéseivel találkozhatunk tanulmányozásuk közben. Az Európai Unió két fő meghatá-

rozó stratégiai irányvonalában is meghatározó szerepet játszanak. A fenntartható fejlődés elve alapvetően a Brundtland Bizottság 1987-ben megjelent *Közös Jövők* (Our Common Future) jelentése óta vált széles körben ismertté. (13) Az EU *Amszterdami Szerződésében* a fenntarthatóság fogalmával kapcsolatban a következők találhatók: „... Az Unió kifejezett célja a gazdasági és társadalmi haladás előmozdítása, nem csupán a környezetvédelemre tekintettel, hanem a fenntartható fejlődés elvének figyelembevételével.” (18) Az Európai Unió értékelése szerint némi eredmény lokális szinten található. Magyarország, mint csatlakozott EU-tag számára, a fenntartható fejlődés megvalósítása 2004. május 1-től közösségi követelménnyé vált. Magyarországon, ahol természeti értékekben viszonylag gazdag a vidék (Lásd: Natura 2000 hálózat, védett területek, nemzeti parkok, jó minőségű termőföld) szerepe nem korlátozódik hazánkra, hanem európai figyelmet is érdemel, s ezért növekvő jelentőségűek a fenntarthatóság helyi, illetve kisregionális programjai, melyekben gyakran dilemmaként merül fel a fenntarthatóság és versenyképesség együttes érvényesítése. Továbbá az EU-s folyamatok alakulásában a Lisszaboni Stratégia az egyik fő iránymutató.

2000-ben Lisszabonban az Európai Tanács új stratégiai célt állított az Unió elé, mégpedig azt, hogy „az Uniónak a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell válnia, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, miközben több és jobb munkahelyet és erősebb társadalmi összetartást teremt”. (12) Az ET *2001 júniusában Göteborgban* állapodott meg a *Fenntartható Fejlődés Stratégiáról*, s tulajdonképpen egy környezeti nézőponttal bővítették a foglalkoztatással, gazdasági reformmal és a társadalmi kohézióval foglalkozó lisszaboni folyamatot.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és az EU-tagállamok Gazdasági és Szociális Tanácsainak elnökei és főtitkárai 2004. novemberében tartották éves találkozójukat Luxemburgban. (2) Megerősítették a gazdasági – társadalmi – természeti környezet összetevők együttes, harmonikus és egyenlő alapon történő kezelésének fontosságát. A lisszaboni stratégia félidei felülvizsgálatából kiderül, hogy kiemelten kezelik az értékelésekben a minőségi szempontok, valamint az európai és nemzeti sajátosságok megjelenítésének igényét, melyek a nemzeti cselekvési tervekben is fontos szerepet játszanak. A lisszaboni folyamat megvalósításában fokozottan szükséges szem előtt tartani azt, hogy ez átfogó jellegű stratégia, melyben ágazatokon közötti megközelítés jelentheti a megoldást.

A fenntartható fejlődés tulajdonképpen egy hosszú távú jövőképet kínál az Európai Uniónak, s egyértelművé teszi a gazdaság – társadalom – természeti környezet együttes megoldásának szükségességét, amit az előzőekben említett lisszaboni stratégia félidei felülvizsgálata is megerősít. Annak han-

goztatása is központi elemmé vált, hogy a fenntarthatóság minden szintjén (globális, regionális, lokális) mindenkinek cselekednie kell.

A helyi szintű megvalósítás felé történő elmozdulás egyik lépése a regionális szemléletmód követése. Az EU gazdaságpolitikájában mindig szerepet játszott a regionális szemléletű gazdaságfejlesztés, melynek alapvető célja a régiók közötti együttműködés hasznosítása, illetve fejlettségi-szintbeni különbségek közelítése volt, melynek további erősödése várható. Az Európai Unió központi statisztikai szervezete (Eurostat) által még 1988-ban kidolgozott területi statisztikai rendszer (NUTS¹) alapján *hazánkban hét tervezési statisztikai régió* található, melyek a NUTS 2 szintnek feleltethetőek meg. Ezekben regionális fejlesztési tanácsok és irodák működnek – mint a szükséges új szemléletmód képviselői –, amelyek mellett a megmaradt a hagyományos megyei szint és e mellett igazából nem tudtak megerősödni, valódi hasznos szerepet betölteni. Ebben a feladatok újszerűsége mellett szerepet játszott az is, hogy a legkülönbözőbb természeti-gazdasági, iparosodott-elmaradott stb. területek kerültek egy-egy régióba.

A *versenyképesség makro- és mikroszintű* tanulmányozását nem könnyíti a fogalom *többféle definiálása*. A fenntarthatósághoz kötődően, ha a versenyképesség különböző megfogalmazásait keressük, akkor az OECD és az EU által megfogalmazott definícióban (4) fenntartható bázisú foglalkoztatottsági szintről, illetve jövedelmekről esik szó. Az EU hatodik regionális jelentése alapján a versenyképesség egységes fogalma: „... a vállalatok, iparágak, régiók és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatási szint tartós létrehozása, miközben a nemzetközi, globális versenynek ki vannak téve.” (10) Másképpen: olyan gazdasági növekedés, amely magas foglalkoztatottság és jövedelem elérése mellett jön létre. Véleményünk szerint a meghatározásból hiányzik, mint alapvető kritérium a fenntarthatóság három dimenziója. *A fenntarthatóság ugyanis egy időben cél, a tartós versenyképesség alapfeltétele és egyben korlátozó tényező.*

A fenntarthatóság dimenzióihoz kötődően megállapítható, hogy a gazdasági tényezők esetében átfogó mutatószámok használatosak, míg a természeti tényezőket elsősorban különböző indikátorokkal, szakmai mutatókkal jellemzik, ami nehezíti értékelést. A társadalmi tényezők és a népesség minőségi jellemzőivel kapcsolatosan is hasonló a helyzet, bár ezen területeken részletes és jó minőségű statisztikai mutatók állnak általában rendelkezésre. A felhasznált adatok minősége és az alkalmazott számítási módszerek befolyásolják a regionális vizsgálatok lehetőségeit, amelyek a versenyképesség meghatározásában nélkülözhetetlenek. Napjainkra egyre nagyobb teret nyer

¹ Az Európai Unió egységes statisztikai rendszere a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques).

a mintavételes adatgyűjtési eljárás (14). A torzítás mértéke annál kisebb, minél jobban sikerül érvényesíteni a települési megfigyelés elvét. Ez utóbbi törekvéshez is jó alapot jelenthet a továbbiakban javasolt új mutatórendszer, amely a fenntarthatóság figyelembe vétele megfelel a modern kor kihívásainak amellet, hogy a versenyképességet megalapozó tényezőkre is fényt derít, mégpedig az egyes fejlesztési pontok, kitörési lehetőségek feltérképezése és feltételeik tartós megőrzése által.

A fenntartható vidék és a versenyképesség

A regionalizáció folyamatában – különösképpen hazánkban – számolni kell a vidéki térségek elrendeződésével, mert a vidéki térségek fejlettségi szintje és lehetőségei erőteljesen befolyásolhatja a regionális fejlesztést, a remélt versenyképességet. A vidéki életkörülmények romlása, pedig veszélyt jelenthet egy-egy régió, illetve az ország gazdaságára, vagy akár a nemzeti identitás fenntartására. Egyfajta jólét és tartós létbiztonság az alapja a vonzó vidéki életmódnak, életminőségnek, ami megfelel a helyi népességmegtartó képességre irányuló uniós törekvéseknek. Másképpen megfogalmazva, ha a vidék funkciói (gazdasági, termelési, ökológiai, társadalmi és kulturális) jelentősen sérülnek, akkor megrendülhetnek az adott régió, illetve az ország társadalmi-gazdasági alapjai. A lepusztult kultúrtájban csak akkor virágozhat az innováció, a fejlesztés, ha más tájról biztosítják az élelmiszert és az ivóvizet feltételezve, hogy a többé-kevésbé egészséges levegő rendelkezésre áll. (Lásd: Szilícium völgy) De a pusztuló természeti környezet előbb-utóbb ez esetben is lehetetlenné teszi az emberi megmaradást. Természetesen nemcsak a természeti környezet hat egy adott régió egészére, hanem kölcsönhatásban a fejlett régió többet áldozhat a vidék fenntartására. A józan belátás is elegendő ahhoz a felismeréshez, hogy *fejlődő, versenyképes régió nem létezhet fenntartható vidék nélkül, de ugyanakkor a fejlettebb régió segítheti az élhető vidék megmaradását, illetve megteremtését.* Ha az EU és Magyarország néhány adatát összehasonlítjuk a 90-es évek adatai alapján, akkor lényegi eltérés vidéki és vidékies térségek arányában tapasztalható, ami Magyarországon kereken 96%-ot tesz ki. (5)

A fenntartható vidék és település

Az ország, a régiók versenyképességének tartós javulásában, tehát Magyarországon sajtáságosan fontos szerepet játszanak a vidéki területek és települések, melyet az EU átlaghoz képesti magas arány is alátámaszt. A fenntarthatósági kritériumainak érvényesítése mellett remélhető, hogy a vidék miközben többféle kedvező funkciót gyakorol a régió egészére, a régió

belüli és a régióból kibocsátott termékekeivel, szolgáltatásaival jövedelmet, nyereséget is tud realizálni, s így *erősíti a régió versenyképességét*. Leegyszerűsítve az mondható, hogy *az a versenyképes termék*, ami eladható és *az a versenyképes vállalkozás*, amely tartósan képes a piacon megmaradni, sőt erősíti piaci pozícióit, s *versenyképes pedig az a település, amely élhető*. Mindez csak a fenntarthatósági kritériumokkal érhető el. A versenyképes termékekből, szolgáltatásokból, vállalkozásokból és településekből kirajzolódik a versenyképes régió képe. A versenyképesség tartalma természetesen változik, de ezen belül várhatóan a jövőben az lesz versenyképesebb tevékenység, vagy régió, ahol csökkentik és átalakítják fajlagos ráfordításaikat, minőségi termékeket nagyobb természeti erőforrás hatékonysággal képesek előállítani. Ez lehet a fenntartható vidékfejlesztés eredménye.

A fenntarthatóság gondolkodási-, élet- és gazdálkodási mód, az emberiség természeti környezethez, a természeti erőforrásokhoz való új minőségi viszony, amint ezt már a bevezetőben leszögeztük. A fenntartható vidék és település lényege jól megközelíthető, ha az előzőekhez még a magyarországi falusi településviszonyokat is figyelembe vesszük. Ezáltal eljuthatunk addig az egyszerűnek tűnő, de mély igazságokat magában rejtő megfogalmazáshoz, hogy az a vidék és település fenntartható, amelyben élni lehet. Az élhető vidéki település fogalmának értelmezése Csete L. – Láng I. (5) nyomán:

- az a vidéki település, ahol a település nyújtotta *életkörülmények* kedvezőek, örömmel, szívesen élnek ott az emberek;
- amikor a település *pénzügyi szempontból fenntartható*, vagyis likvid és stratégiai céljainak eléréséhez szükséges stabil, bármikor mobilizálható fedezettel is rendelkezik;
- az ott élők *jövedelmi viszonyai segítik* a vidéki életkörülmények minőségi változását, hozzájárulnak a városban élőkhez viszonyított lemaradás felszámolásának gyorsításához;
- a vidéki település földterületének művelési módja tekintetében, így a mezőgazdasági *termelésben a fenntarthatóság* érvényesül;
- a helyi lakosság *tudásszintje*, műveltsége megfelelően javul, emelkedik;
- a helyi lakosság egészségügyi, kulturális és információs igénye kielégíthető.

A vizsgált terület

A vizsgálat tárgya *a Tisza-tó melletti sajátos térség hat települését öleli fel*, melyek a Tisza folyásirányának megfelelően a jobb parton következők: Poroszló, Újlőrincfalva, Sarud, Tiszanána, Kisköre és Pély. Létezésük alapvető ellentmondása, hogy mind a hat település *halmozottan hátrányos helyzetű térségben helyezkedik el, de ugyanakkor kiemelt üdülőterületnek minő-*

sülnek. A Tisza-tó térségének sajátosságai közé tartozik továbbá, hogy ez a terület két tervezési-statisztikai régió négy megyéjére és öt kistérségére tagolódik.

1. ábra: A Tisza-tó régiók, megyék és kistérségek közé ékelődése
Forrás: MTRFH térképe alapján szerkesztve

A Tisza-tó az Észak-Magyarországi Régió és az Észak-Alföldi Régió találkozásánál, a két tervezési-statisztikai régió közé ékelődve helyezkedik el. (Lásd 1. ábra.) A régiók adottságai, felszíni viszonyai, gazdasági helyzete, életkörülményei és életnívója eltérők, mind az országos átlaghoz, mind a jobb adottságú régiókhoz képest kedvezőtlenebbek. Ezek érezhetően tükröződnek a vizsgált Tisza-tó és környezete állapotában, valamint lehetőségeiben is. Mind az Észak-Magyarországi Régió, mind az Észak-Alföldi Régió mutatói elmaradnak az országostól, a 19 megye átlagától és kiváltképpen a Nyugat-Dunántúli Régiótól. A „nyugat-keleti lejtő” ugyan gyakran megjelenik a napilapokban is, de esetünkben a vizsgált térség útkereséséhez ez azért fontos, mert ebből a környezetből szükséges megtalálni a lehetséges kitérési pontokat. S, hogy ez nem olyan egyszerű, azt a két régió magas munkanélküliségi rátája, valamint az alacsony beruházásai jelzik.

A Tisza-tó helyzetét és kilátásait nemcsak a két régió közötti elhelyezkedése, hanem az is befolyásolja, hogy négy megye határai között oszlik meg a térség területe és népessége. (Lásd: 4. táblázat.). Látható, hogy a két megye

– Heves és Jász-Nagykun-Szolnok – meghatározó súlyt képvisel (területből kerekén 68%-ot, lakónépességből 72%-ot) a Tisza-tó és környezetéből. A hevesi oldalt jól egészíti ki a hegyes-dombos háttér, a történelmi emlékhelyek és az iskolaváros közelsége. A szolnoki-jászsági oldal, pedig élvezzi a Hortobágy közelségét, annak vonzerejét és a vízi világot kiegészítő karakterét.

A Tisza-tó a KSH 2002. évi statisztikáiban a 26 országos üdülőkörzet között ugyan a 8. helyen szerepel, de a terület fejlesztésében semmiképpen sem előnyös, hogy a Tisza-tó négy megye közé ékelődött, amely nehezíti a fejlődéshez szükséges magas szintű tervezést, pályázást, megvalósítást.

4. táblázat

Tisza-tó és környezetének megyék és régiók közötti arányai 2002.

Megnevezés	Terület	Lakónépesség
	megoszlása %	
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	13,3	7,3
Heves megye	27,0	21,2
Észak-Magyarországi Régió két megyéje együttesen	40,3	28,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	40,8	50,0
Hajdú-Bihar megye	18,9	21,5
Észak-Alföldi Régió két megyéje együttesen	59,7	71,5

Forrás: KSH megyei statisztikai évkönyvek adatai alapján összeállítva.

Tisza-tó és környezetének helyzetében és kilátásaiban nemcsak két régió, és a négy megye játszik szerepet, hanem az érintett térség megosztottságát még tovább növeli az *érdekelt öt kistérség*. Északon a Mezőkövesdi, Füzesabonyi és Hevesi Kistérség, míg délen a Balmazújvárosi és Tiszafüredi Kistérség kapcsolódik a Tisza-tóhoz.

A kistérségek közötti arányokban – lásd 5. táblázat – nincsenek lényeges különbségek, melynek az a magyarázata, hogy a statisztikai kistérségek kialakításánál törekedtek a nagyjából azonos súlyú területek lehatárolására. Az azonban figyelmet érdemel, hogy az északi és déli kistérségek egymáshoz képesti arányai eltérő súlyokat jeleznek az északi kistérségek javára. Ez szerepet játszott abban, hogy a vizsgált települések itt helyezkednek el.

5. táblázat
Tisza-tó és környezetének kistérségei 2002.

Megnevezés	Terület	Lakónéesség
	megoszlása %	
Mezőkövesdi Kistérség	20,7	24,3
Füzesabonyi Kistérség	18,0	19,8
Hevesi Kistérség	18,8	19,1
Észak-Magyarországi Régió kistérségei	57,5	63,2
Balmazújvárosi Kistérség	19,7	15,7
Tiszafüredi Kistérség	22,8	21,1
Észak-Alföldi Régió kistérségei	42,5	36,8

Forrás: KSH megyei statisztikai évkönyvek adatai alapján összeállítva.

A régiók, megyék és kistérségek területi rendszerében közelítve a Tisza-tó és környezetéhez világosan érzékelhető, hogy nemcsak a körülmények differenciáltak, hanem a térségek Tisza-tó körüli súlya is igen eltérő. A sok területileg érdekelt egység között egyébként is félő, hogy „a sok baba közt elvész a gyerek”.

A fenntarthatósági igényeket kifejező mutatórendszer elvi körvonalazása

Az eddigi vizsgálatainkban a fenntarthatóság helyi érvényesítésének kérdésköre két megközelítésre támaszkodott: egyrészt az előbbieken ismertetett *fenntartható vidék, település fogalmára* és ennek kifejezésére, másrészt a *Bellagio elvek* érvényesíthetőségére (17). A KSH 1999-től egy 19 mutatóból álló *komplex mérőszámot* alkalmaz a települések fejlettségének megítélésére (6) (15). Ezen értékelő és besoroló rendszert vizsgálva merült fel átalakításának, továbbfejlesztésének szükségessége, fenntarthatósági megfontolásokból. A fent említett kiindulási szempontoknak megfelelően formált minősítő kritériumrendszer – indikátorok és mutatószámok – a következőknek kellett, hogy megfeleljen:

- egyrészt, hogy a szempontrendszerben mindenképpen tükröződjenek a fenntarthatóság települési szintű lényegi ismérvei;
- másrészt, hogy a rendszer a települések fejlesztéséhez is támpontul szolgáljon;
- harmadrészt a rendelkezésre álló forrásokból produkálhatók legyenek;

- negyedrészt összehasonlíthatók legyenek más vizsgálatok indikátorai-
val, mutatóival.

Ezek megvalósítása eredményeképpen olyan mutató- és indikátorrendszer kialakítására került sor, amely alkalmasnak bizonyult a települések fenntarthatósági helyzetének, állapotának megítélésére, az elmozdulás, jó esetben a fejlődés nyomon követésére, valamint a települések közötti összehasonlításra.

A vizsgálatok, elemzések a fenntarthatóság három dimenzióinak mutatószámai és indikátorai alapján a települések szintjén az alábbiakra irányultak.

- A természeti erőforrások, a természeti környezet és a táj helyzete, állapota.
- A település társadalmi fejlettsége és fejlesztési viszonyai, életkörülmények, egy szóval a szociális helyzet, a kultúra, hagyományok ápolása.
- A gazdaság és az infrastrukturális fejlettség, a szervezeti, intézményi háttér.

A három csoport főbb pontjai láthatók a 6. táblázatban. A hipotetikus felállított fenntarthatóságot kifejező információs- és mutatószámrendszer helyesnek bizonyult, mert egyrészt sikerült ezeket adatokkal, információkkal feltölteni – statisztikai adatokra, konzultációkra, helyszíni bejárásokra, interjúkra támaszkodva településenként, átlagosan 98 indikátor, illetve mutatószám jelent meg –, másrészt ezek értékeléséből, a települések közötti összehasonlításokból általánosítható megállapításokra sikerült jutnunk.

A rendszerbe foglalt adatok, információk *újdonságot jelentettek a települések önkormányzatainak is, s azok a jövőbeni döntések megalapozásában jól alkalmazhatók.* A vizsgált térség már az említett alapvető ellentmondásának feloldása – többszörös hátrányosság és kiemelt üdülő övezet – társadalmi segítség nélkül csak lassan valósítható meg. A társadalmi támogatás mellett a településen élők *öntevékenységére, önszerveződésére és önszegélyére* is szükség van, amihez segítséget nyújt a vizsgálatban feltárt települési tükör. A fenntartható település, vidék megvalósításában *a természeti erőforrások fenntartható hasznosítása, az élhetőség erősítése, az idegenforgalom, gyógyturizmus és a fenntartható mezőgazdasági termelés nyújthat reális alapokat.*

A felemelkedés érdekében azonban mindenképpen *javítani kell a vizsgált települések „hiány” tényezőin, körülményein* nevezetesen: az eredményes együttműködési készség hiányán, a pályázati, pénzszerzési alkalmasság hiányán, a roma kérdés megoldatlanságának hiányán, a természeti erőforrások fenntartható hasznosítására irányuló integrált program hiányán stb.. *A hiányok megszüntetése, korrigálása egyben a versenyképesség felé vezető úton való haladást a régió felemelkedéséhez való hozzájárulást is jelenti, a mai kor elvárásainak megfelelő fenntarthatósági szempontok érvényesítésének megfelelően.*

6. táblázat

A fenntarthatósági mutatószámrendszer leegyszerűsített áttekintése

I. Természeti erőforrások, a természeti környezet és a táj helyzete, állapota

1. A településen, illetve határában előforduló természeti különlegességek, helyi nevezetességek, parkok, arborétumok, épített értékek stb.
2. Az élővilág sokszínűségének (biodiverzitás) bemutatása
3. A természeti erőforrások emberi szükségletek kielégítésére hasznosított része
4. A település és környezetének vízrajzi jellemzése, ivóvízellátása
5. A település termőterületeinek jellemzése
6. A település határának időjárási jellemzése
7. A környezet általános jellemzése

II. Életkörülmények, kultúra, hagyományok

1. A lakosság jellemzése
2. A családok jellemzése
3. A roma lakosság helyzete
4. Települési életkörülmények
5. Kultúra, hagyományok

III. Település gazdasági, infrastrukturális helyzete

1. Az önkormányzat pénzügyi fenntarthatósága
2. Vállalkozások jellemzése
3. Települési önellátás helyzete
4. Települési infrastruktúra

Forrás: Szlávik J. – Csete M. (2004) (16)

Irodalomjegyzék

A Tisza-tó és környéke 2002 KSH Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Igazgatósága Szolnok, 2003.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság és az Európai Unió Nemzeti Gazdasági és Szociális Tanácsok elnökeinek és főtítkárainak éves találkozója, Luxemburg, 2004.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai évkönyve, 2002. KSH Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága, Miskolc, 2003.

Botos J.: Versenyképesség elemzés: fogalmi körüljárás, hazai esélyek. (Szerk.: Farkas B. – Lengyel I. In Versenyképesség – regionális versenyképesség) SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 218-234.o., 2000.

- Csete L.–Láng I.: A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2004..
- Faluvégi A.: Az elmaradott, illetve az országos átlagot meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések listájának felülvizsgálata. Területi Statisztika, KSH, Budapest, 2000.
- Hajdú-Bihar megye statisztikai évkönyve, 2002. KSH Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága, Debrecen, 2003.
- Hungary: Basic features and indicators of social, environmental and economic changes and planning for sustainability, Hungarian Commission on Sustainable Development National information to the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, 2002.
- Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve, 2002. KSH Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Igazgatósága, Szolnok, 2003.
- Lengyel I.: A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., dec., 962-987. o., 2000.
- Magyar Terület és Regionális Fejlesztési Hivatal honlapja www.nth.hu
- Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája, Fenntartható Fejlődés Bizottság, Budapest, 2002.
- Our Common Future Oxford New York Oxford University Press, 1987.
- Pukli P.: A gazdaságstatisztika regionális mutatószámai. (Szerk.: Farkas B. – Lengyel I. In Versenyképesség – regionális versenyképesség) SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 235-244.o., 2000.
- Szabó Bernadett: A vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai és társadalmi funkcióinak összefüggése Hortobágy menti településeken. PhD doktori értekezés. Debrecen, 2003.
- Szlávik J. – Csete M.: A fenntarthatóság érvényre juttatása és mérhetősége települési – kistérségi szinten. Gazdálkodás, Budapest, XLVIII. évf. 4. szám, 2004.
- Szlávik J.: Fenntartható környezet- és erőforrás-gazdálkodás, KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.
- Treaty of Amsterdam Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997. Idézi: Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása. Szerk.: Bándi Gyula, KJK-Kerszöv, 2001.131. o.